

PATAS

Steven Patrick C. Fernandez

MGA TAUHAN.

ARTURO, 36, isang propesor

LEA, 25, kaibigan ni Arturo, isa ring faculty member

TAGPO.

Isang faculty office sa isang unibersidad sa Mindanao. Dalawang office desks, mga upuan, bookshelf. Nakakalat ang mga papeles at mga aklat sa ibabaw ng mesa. Bukas ang mga drawers at kabinet. Kapansin-pansin sa isang bahagi ang paskin ni Cory Aquino, naka-dilaw at sumesenyas ng L.

Marso 1986. Pagkatapos ng office hours. Dumidilim sa labas. Si LEA ay nag-iisang nagliligpit ng mga gamit. Pinapasok niya ang mga textbooks sa loob ng isang bag at mga papeles sa brown envelopes. Bagama't hindi kasindak-sindak ang ganda ni Lea, kaakit-akit siya dahil sa kanyang sex appeal.

Papasok si ARTURO. Naka-long sleeves at tie. Pagod ang ayos, parang nang-galing sa isang mahabang biyahe. Hindi siya papansinin ni LEA. Isasara niya ang pinto. Saglit na katahimikan.

ART: (Uupo, pagod.)

Ililigpit mo yata ang buong office.

LEA: *(Hindi lilington. Titignan ang relo.)*
Dumidilim na. Kelangang matapos ito. Most of these are mine anyway.

ART: Ang bilis mo namang magplano. Ba't hindi ka na lang maghintay hanggang matapos ang sem. May one month pa. You can have all the time to prepare.

(Hindi sasagot si Lea.)

Importante ba itong meeting mo?

LEA: I'll find out.

(Tatayo si Art, lalapit kay Lea. Malambing na yayakap kay Lea. Patuksong hahalikan sa tenga. Malamig ang reaksiyon ni Lea.)

Please. May ginagawa ako. Baka ka hanapin ni Clara rito.

ART: Alam niyang magkasama tayo. Pero ang sabi ko, pupuntahan kita sa cottage mo. Alam niya na aalis ka bukas at may pag-uusapan tayo.

(Hahalik-halik.)

Kelangang mo bang umalis bukas?

LEA: Art, we've been through this.

ART: Di ba natin 'to mapag-usapan? Maybe you'll change your mind.

(Lalong lalambingin si Lea.)

LEA: Art, nakadesisyon na ako.

(Titigil si Art.)

ART: *(Pupunta sa bintana. Kunyari'y dudungaw.)*

May mga bagay na kelangan mong tapusin. Exams. Final grades. Report. Grading sheets.

LEA: *(Patuloy sa pagliligpit.)*

Pinagbilin ko lahat kay Rose.

ART: Mga advisees mo?

LEA: Alam nila'ng gagawin nila.

ART: Department mo?

LEA: Approved na ang mga papers ko. Pinirmahan na ni boss.

ART: *(Titingin kay Lea.)*

Importante itong Atty. Javier sa 'yo.

LEA: Maaari.

ART: Hindi mo binanggit sa akin na kilala mo pala siya.

LEA: Acquaintance lang.

ART: Alam mo bang may importanteng tungkulin ito sa Unibersidad?

LEA: Narining ko.

ART: A lot of people are apprehensive about the presence of this Attorney.

LEA: Alam ko. Maybe they should be.

ART: May mga nakakaalam na magkikita kayo nito.

LEA: Marami namang tsismoso rito. I'm not surprised.

ART: And they suspect your meeting.

LEA: *(Titigil.)*

My meeting has nothing to do with what they suspect.

ART: Alam mo nang hindi mo ito matatanggal sa pag-iisip nila.

LEA: Well, let them think what they like to think. Sanay naman ako r'yan. I've been through this na, 'di ba?

ART: Worried ka ba?

LEA: Ba't ako mag-wo-worry?
ART: Natural lang, hindi ba?
LEA: Ewan ko. Basta't I take things as they come.
ART: Pero iba ito.
LEA: Ano ang pagkakaiba n'yan para sa akin?
ART: This Attorney can change a lot of lives here, including yours.
LEA: Magkikita kami for an entirely different reason.
ART: Ganoon ba?
LEA: Art naman. The Attorney many of your friends are so uncertain about has been facilitating my promotion. That's what I'm going to Manila for. Someone needs to handle our Manila Liaison office, at sabi niya I'm the right person for it. Alam mo naman ito, hindi ba?
ART: Nagdududa ako. Kasi of all people. Parang kilalang-kilala ka na niya.
LEA: Nagkakilala kami sa isang educators' conference sa Manila. Na-elect ako sa Board, kaya we have constant meetings.
ART: Kaya pala panay ang travel mo sa Manila ha? Conference nga pala ha?
LEA: Come on. Inutusan mo ako, hindi ba?
ART: (*May ibig sabihin.*)
Not every month.
LEA: May tono 'yan a.
ART: Siempre, I can imagine. He can be very accommodating to help you get that Directorship.
LEA: Art, babae siya.

(*Saglit na katahimikan.*)

ART: Well, babae o lalake, hindi pa rin matatanggal ang apprehension ng marami dito. Wala'ng pagkakaiba. Chairman pa rin siya ng Investigating Committee. Mas matapang pala 'yan. Babae.

(*Tatawa.*)

LEA: Ewan ko. Basta't tutulungan daw niya ako.
ART: Malakas ka sa kanya, ha? This early may recommendation ka na.
LEA: Well, siguro bilib na bilib lang siya sa akin.
ART: Pero, bakit ikaw?
LEA: My charm works on women also.

(Tawanan sila.)

ART: Marami ang nagdududa r'yan. They've heard of the name. Darating daw dito next week, kasama ang team niya. Sa recommendation nila of course malalaman natin kung sinu-sino ang mapapalitan, kung sino ang magre-replace kay Pres. May head start ka na. Dapat nga siguro sumipsip ako sa 'yo.

(Tatawa.)

LEA: For sure, tiyak ang mga changes. I suppose everybody sa top will have to go.
ART: Paano mong matitiyak 'yan?
LEA: Don't know. Feeling lang.
ART: Worried nga ako, dahil mahusay kang makiramdam.

(Pabiro.)

Baka may magagawa ka, you know.

(Hahaplusin ang buhok.)

LEA: *(Lalayo.)*
Sadista. Tutulungan na nga ako, aahasin ko pa siya.
ART: Hindi lang para sa akin. Para sa Unibersidad.
LEA: Huh.

ART: Parang walang nagawa ang University sa iyo.

LEA: Wala naman akong regrets dito. Ayoko lang mabulok dito.

ART: Come on. Don't you think na mas nakinabang ka rito kesa sa lahat pa ng gagawin ng Atty. Javier na 'yan para sa 'yo? Well, hindi pa talagang tiyak kung buong puso kang tutulungan. Baka may "underground" 'yan.

LEA: May sulat na ako. Ready na ang mga papers ko.

ART: Ang bilis. Siga ka talaga. Sinagasaan mo pa ang mga next-in-line.

LEA: I know my connections.

ART: So, tiyak na pala ang re-assignment mo. Maybe you can postpone your trip. Marami pa tayong magagawa.

LEA: Na set na ang meeting ko. I have to leave.

ART: Babalik ka?

LEA: Hindi ko alam.

ART: And leave everything?

LEA: Mas maraming possibilities sa labas e.

ART: Ambisyosa ka talaga.

LEA: Sino ba ang hindi?

ART: E ang mga possessions mo?

LEA: Meron ba?

ART: E paano ako?

LEA: Bakit, gamit ka ba?

(Tatawa.)

Mas mahalaga ang promotion e. Saka na lang yung mga possessions. Ikaw, marami. Paano kang makakaalis? May maganda kang bahay. Late model Lancer. Ang asawa mo. Paano mong dadalhin ang mga 'yan?

ART: Bakit, aalis ba ako?

LEA: Lalaban ka ha? Sasadistahin mo rin si Javier ha? Malakas 'yun. Hindi pa basta-basta. At saka nagsisialis na ang lahat.

ART: Ano'ng ibig sabihin noon? Sasama rin ako sa kanila?
LEA: You have to admit that things have changed.
ART: I-aadmit ko lang na lumaki ako rito, nakatali ang career ko rito. I do not wish to start from scratch, again. Nobody can pull me out of here. Especially so if she is a woman.
LEA: Sobra ka naman. But she is coming to investigate, and changes are bound to happen.
ART: Kanino ka ba kumakampi?
LEA: Hindi 'yan ang point.
ART: Ano pa? Baka may lusot ito. You know, I'm just thinking, kaibigan mo itong Attorney, may magagawa ka.
LEA: Hindi ganyang kadali 'yan. Why don't you look for other opportunities outside?
ART: Bakit pa?
LEA: Art, praktikal lang 'yon.
ART: Kaya nga nag-iisip ako ng ganito. Mas practical siguro ako.
LEA: E di i-admit mo na talo na.

(Magtititigan ang dalawa. Katahimikan.)

ART: Marami kang kasamang aalis. Nag-usap kami ni Boss kanina. Aalis din sila ng pamilya niya sa States.
LEA: Looks like everybody suddenly has this urge to travel.
ART: May dahilan. Ako lang yata ang maiiwan—
LEA: Puwede bang umalis si Boss? May kaso siya.
ART: Hindi ko alam. Wala pa namang hold order yata e. Sabi niya, kung pwede raw, mag-cash advance na ako, for the whole year. E, sabi ko, March pa lang ngayon.
Pwede na raw. Kailangan daw e, kundi mauubusan ako ng naiwang cash sa Budget. Marami na raw ang nag-uunahan para makuha ang sweldo hanggang December. Mawawalan raw ng kuwarta after this. 'Yung dalawang anak niya, pati nga 'yung misis niya, naka-withdraw na. Tatal aalis din sila. Pagkatapos ng pag-alis ni Pres.

LEA: Parang linta naman yung Boss mo. Sipsip nang sipsip kay Pres. Kung maaari lang e, pati ‘yung chicklet na nanguya na, ngunguyain pa. Basta’t utos ni Pres.

ART: Well, maabilidad siya. Bilib din naman ako sa kanya.

LEA: ‘Yun na nga. He chews someone else’s used gum just to get his way.

ART: Nakukuha naman niya ang gusto niya. No matter how. Hindi ba practical ‘yan?

LEA: Ewan ko. Pero sa akin, I’d find other ways.

ART: Nasa sa ‘yo na ‘yan. Alam mo si Rose. Kulasisi ‘yan ni Boss by circumstance lang.

Ilang months din ‘yan kay Pres pero when the whole campus suspected the affair, naging most appropriate scapegoat si Boss. Ngayon, babae na ni Boss. Convenient kasi e. They work in the same office. Ang problema naman ni Boss ay ang misis niya. Nakahahalata na yata e.

(Hahalikhik.)

LEA: Nanguyang chicklet na nga. At ikaw naman ang susunod na most convenient scapegoat, kung magkabistuhan sila. Matter of circumstance, ‘di ba?

ART: I don’t fall into that kind of trap. Iskandalo na kung iskandalo. Pero I won’t have any part in it.

LEA: Kilala kita Art. You’d do anything to get what you want.

ART: May limit din ‘yan.

LEA: Not when you’re desperate.

ART: I’m not desperate.

LEA: Dalawang taon din tayong nagsama. You’d grab at any chance to influence events to suit you, especially events today. Pareho kayo ng mga kaibigan mo. Pero all of a sudden, they seem useless. They who were once so powerful. Wala na silang control sa mga pangyayari.

ART: Lintik. Seems like everybody's cold and out. Problema nga, e. Eto pang mga estudyante natin, dumadagdag sa problema. Wala silang magandang ginawa sa Unibersidad. Nasaan sila ngayon? Ayun. Nand'yan silang lahat working their asses, sitting under the sun. Pa-boycott-boycott. 'Yun pala, mass promotion lang ang gusto. Ano'ng alam nila? Mga gunggong. They think they can change the whole system by sitting it out in some stupid roadblock. Impractical Marxists!

LEA: You really don't like them, do you?

ART: Makulit sila. Parang marami ang alam. If they'd only stick to their studies, mind their own business. Pati yung investigation next week pihadong papakialaman na naman nila.

LEA: Ganyan talaga ang mga estudyante.

ART: Bakit, naging estudyante rin ako a. Ginawa ko lang sa college ang dapat gawin bilang isang estudyante. Right after graduation, employed kaagad ako. No sweat. Hindi ako nakialam sa mga administrative affairs ng Unibersidad. Ang pinakialaman ko lang sarili ko. Sila, sumosobra na. Kahit trabaho namin pinapakialaman.

LEA: Right nila 'yon. Walang university kung walang estudyante.

ART: They don't know a single thing about how this University is run. Hindi nila alam na may mga necessities na kelangang gawin para maging smooth ang operations nito.

LEA: May sama ka ng loob.

ART: Natural. Sino ang matutuwa sa kanila? Remember, habang tinanggap ko ang aking award noong recognition day, pinagtawanan ako. I earned that. At noong sinuspend si Ramos dahil sa mga anti-administration activities niya, ginulo nang ginulo ako. Hindi lang nila piniket ang opisina araw-araw, pinuno pa nila ang mga CR ng pangalan ko. May mga drawing pa.

LEA: Naging popular ka.

ART: Popular? Muntik nang masira ang career ko. Akala nila tuloy hindi ko mahawakan ang mga ganitong problema. Akala nila fake ako.

LEA: Well if you're not, you better stop feeling guilty.
ART: (*Lalakas ang boses.*)
I'm not guilty!
(*Mapapansin ni Art ang pag-lakas ng boses niya. Kakalma.*)
I'm sorry. It's ominous. Looks like things won't be the same again.

LEA: Maraming alternatives, Art.
ART: Ewan ko. Parang nabuhos lahat ng mga energies ko dito sa Unibersidad. Parang wala akong ibang alam gawin. May options ba ako?
LEA: We're all in the same boat naman.
ART: Makukuha mo ang transfer mo. Actually promotion. I don't see what has made you different from the rest of us.
LEA: Maswerte lang siguro. I really haven't been identified with the opposite camp. Small-time lang ako para ma-identify. Kayo ang mga nagtrabaho.
ART: Naalala mo si Dick? 'Yung dating Chairman?
LEA: Dick? Dickie's dick, dick's dickie, closet queenie?

(*Tawanan sila.*)

ART: Bago ka nag-Chairman, panay na panay ang pag-recommend niya kay Assemblyman tungkol sa mga projects niya. Para mas madaling ma-approve ni Pres. Pati ang mga lalake niya, nabibigyan ng pwesto rito. May time din na malakas siya, at panay ang travel sa Manila. Hindi niya alam, 'yun pala, falling out na sina Pres at Ass-man dahil sa mga intriga sa partido. Hindi na pala sila nagkakasundo. Nang naging kontra-partido si Assemblyman, ipit si Dick. Ambisyon niyang maging Dean naglaho.

LEA: Nasaan na si Dick ngayon?
ART: Mekaniko na.
LEA: Mekaniko? Si Dickie? Na ang kapal-kapal kung mag-manicure? Nag-aayos ng sasakyan?

ART: Hindi. Nag-o-overhaul ng mukha. Actually nagtitinda ng cosmetics at bra. Salesman ng Mondragon. Magda-diversify pa raw. Magtitinda na rin ng Tupperware.

(Tawanan.)

LEA: Malakas talaga si Pres noon. Mahirap din talaga basta't political boss rin ang mamamahala sa Unibersidad. Malamang, clash of interests.

ART: Hindi naman. I think it's helpful pa nga. Actually, complementing ang work ng isang president who is also governor. Tamo, madaling makuha ng Unibersidad ang mga kailangan nito.

LEA: With strings attached.

ART: E hindi mo maiiwasan 'yan. Ganun 'yun e. Eto ang hindi mari-realize ng mga mag-iimbestiga, lalong-lalo na 'yung kunyari ay maglilinis nitong institusyon.

LEA: Sina Atty. Javier.

ART: Alamo mo, being Governor and University President at the same time definitely has its advantages.

LEA: Like one position enhances the other.

ART: In another instance, sa atin. Don't you think our careers here have been, aaahhh, intricately linked ... complementary ... Like me helping you out and you helping me out. You bringing in the clients. I, facilitating the approval of their bids. The Department Chairman - Executive Assistant tandem. Both of us, mutually fulfilling each other's needs, professionally and ... otherwise. Marami rin tayong nagawa.

(Lalambingin. Hahalikan si Lea. Matitigil.)

LEA: I'd rather not talk about it.

ART: You have to admit it.

LEA: Tapos na e.

ART: Tapos na?

LEA: Palagay ko, ang desisyon natin ay ang gawing iba ang mga rota natin. You go your own way, I go mine. Art, dumating na tayo sa point na kelangang magdecide.

ART: Anong point? Point of no return ngayon. Hindi tayo puwedeng maghiwalayan.

LEA: Ayoko ng diskusyon.

ART: Hindi puwede. Hindi mo lang puwedeng daan-daanin ito sa mga snap decisions na katulad ng ginagawa mo ngayon.

LEA: Desisyon ko ito.

ART: And where does that put me?

LEA: Wala tayong pinag-usapan.

ART: Basta ba nating sasayangin ang dalawang taon? We can still work this out.

LEA: May chance ka pa sa labas. Wala ka nang magagawa rito.

ART: I still can work this out.

LEA: E sabit ka na. ‘Yung mga construction deals na pina-facilitate mo. Unliquidated cash advances. Electioneering. ‘Yung Student Union building na hindi matapus-tapos. Do I have to enumerate all of these? Practically damay ang lahat. Ang buong management. You’re with the whole bunch. Paano mong matatakanan ito? Whatever discriminating evidence there is are all over the place, not to mention witnesses to your overzealous openness of support to the top management. Marami ang matutuwang mag-witness laban sa iyo.

ART: Alam kong practical lang ang ginawa ko.

LEA: Noon. Hindi na papasa ngayon ‘yang definition mo ng “practical.”

ART: Ano ang pagkakaiba?

LEA: Marami. For one, iba na ang namamahala. Natural na ang mga tauhan nila ang papalit. That’s how the whole system works. The spoils to the victors.

ART: (*Tahimik. Pupunta sa may bintana, dudungaw sa labas.*)
Iba na ang panahon. Tag-init na, umiiksi ang gabi ngayon.

Nami-miss ko na tuloy ang fog.

LEA: (*Lalapit kay Art.*)

Ang sarap maglakad sa gitna ng fog. Tuwing hapon kung makapal na ito, nawiwiligan ang mukha mo ng mga patak. Pag sumasama ang loob ko, lumalabas akong nag-iisang naglalakad sa gitna nito. Hindi mahahalata ang mga luha ko kapag naghahalo ito sa mga patak ng panahon. Madalas mangyari ito. Nakaka-miss din ano?

ART: Madalas ba tayong mag-away?

LEA: Hindi naman sumasama ang loob ko 'pag nag-aaway tayo. Kasama 'yun e.

ART: Lagi naman kitang sinusundan.

LEA: (*Ngingiti.*)

Alam ko. You wanted to make me feel good. Gusto rin kitang pasayahin. At least hindi ako guilty dahil binigay ko rin ang gusto mo. Minsan, naiisip ko, why of all people, ikaw pa. Despite your quirks, mabait ka rin sa akin.

ART: Dahil restricted ba ang mga galaw natin?

LEA: Siguro. Siguro ang childhood ko. Siguro nagse-self pity lang ako. I don't know.

ART: At least, kahit na nagyayakapan tayo, hindi napapansin ng iba. Kahit ano pa ang gawin natin. Parang kulambo kasi e. Pero ngayong lumilitaw na ang mga bundok. Napapansin mo na ang lawak ng golf course.

LEA: Ang daming nagde-date.

ART: Mamaya, unti-unting mawawala ang mga 'yan. D'yan na sila magtatago sa mga puno. Sigurado kong nami-miss din nila ang fog. Wala na silang ibang matataguan pa.

LEA: Romantic ba? Alam mo, ito ang first impression ko noong unang dating ko rito. November noon. Dahil sa fog, siguro. Pero nawala rin 'yung impression kong 'yon.

ART: Ano'ng nangyari?

LEA: Wala. State of the mind lang 'yun e. Parang gusto ko lang isipin na romantic ang setting. After a few months, nawala rin. Realist lang siguro ako.

ART: (*Nakatingin sa malayo.*)
 Tingnan mo ‘yung dalawa o. Doon sa sand trap. Mautak din si lalaki. Hindi sila mahuhuli r’yan.

LEA: Di ba makati r’yan? How un-romantic naman.

ART: Wala nang makati-kati r’yan.

LEA: Basta’t iba ang kinakati ano?
 (*Tawanan.*)
 ‘Yung mag-holding hands at hanggang doon na lang, ‘yun ang romantic. But it doesn’t happen that way.

ART: Ganyan ka ba ka-naive noon?

LEA: Take note na nanggaling ako sa isang girls school sa Manila. On the brink of extinction na ang holding-hands-type.

ART: Hindi naman nahuhuli rito, di ba?

LEA: Minsan, sobra pa nga e. You taught me a lot of experiences.

ART: Mahusay kang estudyante—

LEA: I was a girl when I came here. Pero hindi naive. Furthest from that. I wanted a change in environment. Suffocating na kasi ang Manila. Marami akong plano, para sa sarili ko. I promised myself a year, maybe two, but I stayed for four. Ang tagal din ano? The last two years were really not the worst times of my life.

ART: Admin Assistant pa lang ako noon. Apat kayong nag-apply.

LEA: Oo nga pala. I really haven’t asked you. Seriously. Ba’t ako’ng napili?

ART: Merit.

LEA: Merit? H’wag mong sabihin sa akin ‘yan. I was a young college graduate, without honors, walang M.A. Sa Manila office pa ninyo ako nag-apply.

ART: I don’t know. Basta’t dumating na lang ang papers sa office. Tinanggap ka na raw. The next week, pinatawag ka.

LEA: Oh well, hindi ko rin masasabi na kabagut-bagut ang mga nangyari sa akin dito.
 (*Tatawa sa sarili.*)

Hindi ko rin masisisi ang mga colleagues ko sa kanilang inggit sa akin. They always say I'm close to the gods. True naman, hindi ba?

ART: *(Ngingiti.)*

You always got what you wanted.

LEA: But not without hard work.

(Yayakapin si Art mula sa likod. Dadaplis-daplisang ng halik ang batok at leeg ni Art.)

I really did have grandiose plans. Like one day, magiging boss ako ng isang daang tao, even more. Sa isang utos ko, yayanig ang buong opisina. At gusto ko, 'yun sanang bilib na bilib ang mga tao sa akin, lalong-lalo na kayong mga lalake. Gusto ko 'yung 100 employees ko lahat lalake para puro "yes M'am" ang maririnig ko. Pero hindi ko naman sila sasadistahin, pahihirapan ko lang. At kung hindi ko sila makikita, mararamdaman ko na panay ang tingin nila sa akin, para bang gusto nila akong angkinin. Gusto nila pero hindi nila masabi.

ART: Nagsisisi ka ba ngayon?

LEA: Ba't ako magsisisi? Darating din ang panahon at matutupad ang mga planong 'yan. Napatagal nga lang.

ART: Natupad din ang iba ng mga gusto mo, di ba?

LEA: Well, nakinabang din ako sa Unibersidad, pero small-time lang 'yun. Of course, hindi natupad 'yung pagiging boss ko ng isang daang lalake.

(Tatawa.)

ART: Anong i-expect mo sa four years? Marami nga r'yan magte-ten years ni hindi pa rin sumusulong.

LEA: Hindi sila marunong.

ART: You got your chairmanship in four years—

LEA: *(Sarcastic.)*

Big deal—

ART: Sa last four years, apat na beses kang na-promote. You receive honoraria for four various jobs. Free housing, regular travel. Not bad.

- LEA: Hindi ring masama ang nangyari sa ‘yo, di ba?
- ART: I had other plans. Malapit na sana maging akin ang Assistant Vice Presidency. Sabi ni Boss, OK na raw. Tapos ito.
(*Patlang.*)
Hindi yata matutuloy.
- LEA: E anong gusto mong mangyari ngayon?
- ART: Hindi ko alam. Hindi ko alam na ganito ang mangyayari. Wala akong plano.
- LEA: Pinaplano pa ba? Sa akin oido lang. Play by ear. Ang decision yata’y iniimpluwensya lang ng mga circumstances e. Alam mo, ‘yung pag-transfer ko rito, snap decision ko rin ‘yun e. Maraming hassles sa Manila. I supported myself through college working in a Government Housing Agency, sa department na nagbibigay ng mga kontrata. I had to support myself dahil Papa wasn’t too keen to see me through college. Tatlo kaming babae sa pamilya. He was living in with his third girl, after Mama. Naawa ako kay Mama, masakitin. Malaki rin ang sakripisyo niya para sa amin. Namatay siya noong senior year ko, three days before graduation day. So, maaga pa lang natuto na akong mag-survive.
- ART: Ba’t hindi mo pinagpatuloy ang trabaho?
- LEA: Wala kang future sa office na ganyan. Lahat ng privileges nadudugasan ng top management. Talamak ang pagkokomisyon. Minsan as high as fifty percent ng project cost. Hindi kami nagkasundo ng sadista kong boss. Quit ako.
- ART: E hindi ako pwedeng mag snap decision na tulad ng ginagawa mo.
- LEA: Dahil malaki ang puhunan mo, ‘no? Pero Art, hindi pa naman tapos e. Malay mo, masuwerte ka sa labas.
- ART: Hindi ganyan kadali. After this, magkaka-stigma na ako.
(*Saglit na katahimikan.*)
Sabihin mo sa akin, babalik ka ano?

(*Dahan-dahang lalapit ang mga labi ni Art sa mga labi ni Lea. Kikilos ng pahalik si Art. Mukhantg sasagot si Lea. Biglang kakalas si Lea sa mga yakap ni Art.*)

LEA: Huwag na tayong mag-sentimyento pa.

ART: Mukhang overwhelmingly important itong mga bagong plano mo. Si Javier.

LEA: Future ko ito, Art.

ART: Oo nga. Future mo nga. Hindi mo ba makita? Puwede ka niyang gamitin laban sa amin.

LEA: What do you mean?

ART: I mean puwede ka niyang ipa-reveal ng mga bagay-bagay tungkol sa amin.

LEA: At ano naman ang alam ko?

ART: It won't matter. Mga kuwento mo lang can lead her to suspect. The pieces of evidence merely follow. Ginagamit ka niya.

LEA: You think hindi ko ito mahahalata?

ART: Matalas siya. So that explains why all of a sudden, out of nowhere pops mysterious fairy godmother and offers innocent Cinderella a high-paying assignment. Gagamitin ka niya.

LEA: Hindi ako ganyang kababaw. Iniinsulto mo ako.

ART: E ano pa ang ibig sabihin ng bigla mong pag-alis. Habang kami ay maiipit dito dahil sa mabusising paghuhukay ng Atty. Javier na 'yan, bibigyan ka ng mataas na posisyon, on a silver platter pa. Wala nang ibang dahilan ang sudden interest niya sa 'yo. Hindi naman matalik ang pagkakaibigan n'yo. I should know. Lagi kitang kasama, and you never mentioned a word about her to me. What else explains your sudden change of plans? She's using you Lea.

LEA: (*Madiin.*)

Whatever dealings I have with her are purely professional.

ART: Hindi mo siya kilala.

LEA: So?

ART: Kung kilala mo nga ay passing acquaintance lang. OK, so you met in one conference. So what? By now she should have forgotten you. Sa mga ganyang klaseng tao, one meeting cannot make an impression. Unless may gusto siyang kunin sa 'yo. And this is it!

LEA: I met her in a conference several months before all these took place. But that was only the first time.

ART: You mean there were other times?

LEA: Director for Mindanao ako ng League of Filipino Women Educators. Siya ang National President. May board meetings kami twice a year.

ART: Kilala mo siya.

LEA: Bakit hindi? Surprised?

ART: (*Matitigil.*)
Matagal na kayong makakilala. Hindi ko alam 'yan.

LEA: Anything that has to do with women and their professional careers do not excite you. Other things about women do. So hindi ko na binanggit. Insignificant naman e.

ART: At matagal mo nang alam na siya ang magiging head ng investigating team.

LEA: Hindi mo naman malalaman kaagad ito. Iisang buwan pa lang naman ang Cory Government. Three weeks old pa lang ang pagpili kay Javier. That had to happen. Opposition siya noon e.

ART: (*Nagdududa.*)
Kelan siya darating?

LEA: Monday.

ART: Alam na alam mo a.

LEA: Of course. Nagsusulatan kami.
(*Tititig lamang si Art kay Lea.*)
Nakatunganga ka.

ART: May choice ba ako ngayon? May alam ka tungkol sa imbestigasyong ito?

LEA: Kaunti.

ART: Gaanong kaunti?

LEA: *(Manunuya.)*
Not enough to turn state witness.

ART: Sabihin mo sa akin.

LEA: Kelangan pa ba nating pag-usapan ito?

ART: Bakit hindi? Involved tayong dalawa. I'm going to sink down the drain, you're being promoted.

LEA: OK. Sinulatan ako tungkol dito.

ART: Kelan?

LEA: Hindi ko maalala?

ART: Kelan?

LEA: One of those letters, in passing.

ART: Sabihin mo sa akin. Kelan?

LEA: Three weeks ago.

ART: At hindi mo lang binanggit sa akin. Partner mo ako, hindi ba? O nakalimutan mo na 'yan? Lintik!
(Pupukpukin ng kamao ang mesa. Tatahimik si Lea. Malambing.)
Magkasama tayo ng dalawang taon. Kilalang-kilala mo ako, kilalang-kilala kita. We had great times together.
(Hahawakan si Lea sa balikat.)
Hindi mo mapagkakaila 'yan. Alam mo na pag kailangan mo ako, nand'yan ako. Masaya tayo. Exciting buhay natin. Dito mismo sa opisina mo, ginagawa natin. Mas exciting lalong-lalo na kung nagtatago tayo. Palihim. Sa classroom, once. Sa gitna ng lahat, kahit office hours. Mas exciting kung may dadaan sa labas, hindi ba? Hindi natin alam kung kakatok siya o hindi. Dito ka nate-turn on. At kung may kakatok man, bigla na lang tayo tatahimik. Humihingal pa man, pero parang walang tao sa loob. Hanggang mapapagod sa kakatok, at maririnig na lang nating paalis na kung sino man siya. Pagkatapos, arya na naman. Mas mainit. Walang pakialam sa mundo.

(Hahagkan si Lea. Kikilos ng pahalik. Papalag si Lea. Mapuputol.)

LEA: Sabihin mo na ang gusto mong sabihin.
 ART: (*Tahimik.*)
 Tutulungan mo ako.

LEA: Paano?
 ART: Kaibigan mo si Javier, hindi ba?
 LEA: (*Tititig kay Art. Sandaling pag-iisip.*)
 Hindi ko gagawin ‘yan.

ART: Ano?
 LEA: Hindi ko gagawin ang binabalak mo.
 ART: Bakit?
 LEA: Hindi ako magpapagamit.
 ART: Hindi kita gagamitin. Tutulungan mo lang ako.
 LEA: Ayokong maging instrumento ng mga plano mo.
 ART: Hindi ka magiging instrumento. Natural lang na tutulungan mo ako. Hindi lang tayo magkaibigan, di ba?
 LEA: Ba’t ayaw mong mag-give up?
 ART: Ano bang nangyayari sa ‘yo?
 LEA: Di ka pa ba naniniwala na mahirap matupad ‘yang mga binabalak mo?
 ART: Matutupad ito kung gagawin mo. Malakas ka sa kanya, hindi ba?
 LEA: If I say a good word about you, that doesn’t guarantee na libre ka na.
 ART: Hindi ko alam kung ano ang gagawin mo, pero tutulungan mo ako. Kung papaano, ikaw ang bahala. Mahusay ka naman d’yan, hindi ba?
 LEA: Kataksilan ‘yan.
 ART: So what? Ang choice mo naman e siya o ako.
 LEA: I can’t renege on someone who’s helping me.
 ART: Pinipili mo siya?
 LEA: Aabusuhin ko ang kagandahang loob niya sa akin?
 ART: Tutulungan mo ako o hindi?
 LEA: May delicadeza pa ako Art.

ART: *(Mahigpit na hahawakan si Lea sa balikat.)*
Kelan ka pa naging moral?

LEA: *(Papalag.)*
Hayup ka!

ART: Naiisip mo ang sarili mo, iniisip ko rin ang sarili ko. Patas. Hindi ba team tayo? Third person lang naman siya.

LEA: Anong team? We never were a team.

ART: Never a team? Remember, ikaw ang kumokontak sa mga prospective bidders sa Manila. Ako lamang ang nagpa-facilitate na matanggap ang kanilang kontrata. Nag-share tayo sa profits. Wala kang utang na loob.

LEA: Anong utang na loob? Wala tayong pinag-usapan na ganyan.

ART: You owe me and you know it.

LEA: Kung may utang man ako, nabayaran na kita.

ART: Hindi mo ako mababayaran. Natulungan kita. Natural lang na babayaran mo ako. Ngayon na ang best time.

LEA: Hindi ako magpapautos sa iyo.

ART: No! Susunod ka sa akin.

LEA: Natalo ka, Art. Hindi mo ba napapansin ‘yan?

ART: Hindi ako maggi-give up. Pinaghirapan ko ang pag-akyat sa position ko na ‘to. Ilang taon din akong sumipsip?

LEA: Inaamin mo.

ART: Achievement yan. ‘Yan ang reality, e. Kahit sa pagsisipsip, kelangang mo ng talent. Hindi madaling gawin ‘yan. Marami kang naaapakan. I worked hard. If things only worked out the way we expected them to be—

LEA: They didn’t—

ART: Alam mo naman ito—

LEA: Nakipaglaro ka sa kanila.

ART: I had to play their game.

LEA: At talo ka.

ART: Pero hindi pa tapos.

LEA: Play another game.

ART: Wala nang ibang laro. Win or lose, you're supposed to be with me. You owe that to me.

LEA: I promised nothing. Besides, my decision has nothing to do with you.

ART: After two years. Saan ang sense of gratitude mo? Hindi mo ba ako iko-consider? Aalis ka na lang?

LEA Ang sentimental mo naman.

ART: At ang manhid mo.

LEA: Ayoko na, e.

ART: After using me?

LEA: I never thought of it that way.

ART: E, ano pa?

LEA: OK. It was nice knowing you. Whatever happened between us... Well, happened between us. Period. 'Yun yon e. Now if you'll please excuse me? My plane leaves at nine tomorrow.

ART: Just like that. May utang ka. Inaasahan kong mababayaran ito.

LEA: Ganyan ba? Para kang batang gustong bawiin ang lollipop.

ART: Nagsakripisyo rin ako—

LEA: Sakripisyo.

ART: Naghirap.

LEA: Naghirap?

ART: E ano pa ang tawag doon? Pa hide-and-peek para maitago ang lahat kay Clara, sa buong campus.

LEA: Nakuha mo ang gusto mo.

ART: But not without risks. Alam mo nang pinagtsitsismisan na tayo. There were good things going for me. Respect. Prestige. The award. A scholarship to the U.K. The Assistant Vice Presidency. Akala mo bang madali ito?

LEA: Problema mo 'yan.

ART: Problema mo rin 'yan! E kung nagkabalugaran, e di iskandalo. Talsik tayong dalawa.

LEA: But you wouldn't stop. You couldn't stop.

- ART: Ginawa ko ito para sa iyo, hindi mo ba nakikita ‘yon? Para sa mga luho mo. Kaya hindi mo ako masisisi. Ginamit mo ako para sa ambisyon mo.
- LEA: Hindi natupad ang mga ambisyon ko. Kung ginamit man kita, kapalpakan ang kinalabasan.
- ART: Ayun. Ina-admit mo na.
- LEA: Kapalpakan mo. Hindi ko kapalpakan. H’wag mo akong idamay sa pagbagsak mo. You can leave me now.
- ART: You know what I had to go through para matupad lang ang mga ito? Para akong tuta. Chu-chu nang chu-chu sa kanila. binigyan ako ng assignment noong election, kelangan zero daw ang kalaban. Ginawa ko ang lahat. Kinumbinse ko’ng buong teaching staff bumoto sa kandidato nila. Bayaran ang mga tao kung puwede. At kung sakaling may magkamaling sumulat ng pangalan ng kalaban sa balota, siguraduhin na hindi ito mabibilang. Sinunog namin lahat ng mga legitimate na ballots. Pinalitan ng mga bago na na-fabricate sa office ko pa. Zero ang kalaban! Lintik!
- LEA: And you’re paying for that now! H’wag mo akong itali sa kasalanan mo.
- ART: You were with me all along. In effect, accomplice ka. Kasabwat!
- LEA: E di ibulgar mo. Sige. Ibulgar mo. Ano ang ikinatatakot mo? Alam mo, natatakot ka dahil wala kang real accomplishments, ‘di ba? Pati yung award mo—parang hindi ko alam kung papaano mo naistrok ‘yan. Nag-survive ka lang dahil sa patronage, paghihigup kay Boss. Kay Pres. Ngayon na mawawala na sila, wala ka na rin. Naiinggit ka sa akin dahil may trabaho ako. Dahil promoted ako. Hindi ba? Ngayon dahil wala ka nang ibang mapupuntahan, gusto mo akong gamitin. Gaya ng paggamit mo sa asawa mo para ma-employ ka rito.
- ART: Qualified ako. I’m a self-made man. Nandidito ako ngayon dahil sa merit at pagsisikap.
- LEA: Kung may merit ka man, hindi ka mahihirapan maghanap ng isa pang successful career sa labas.
- ART: I resent this. Ano ako, laru-laruan?

LEA: Tapos na ang mga laro. Practical ako. Ayokong ma tie-down.
ART: Pinaglaruan mo ako.
LEA: Go look somewhere else. Hindi ba, mas practical ka?
ART: There is nowhere else.
LEA: Then, talo ka.
ART: Don't you dare call me a failure! Natupad ang gusto mo dahil sa akin! Putang ina mo!
LEA: Hindi ako naniniwala that this one's coming from you. Someone who used to be so pragmatic is now suddenly breaking down.
ART: May relasyon tayo—
LEA: Our whole affair was a sham!
(*Katahimikan.*)
Gusto kong maalala kitang malakas, authoritative. Imposing. H'wag mong sirain ang impresyon ko sa 'yo, Professor. Lord and Master ka palagi, hindi ba? Kahit sa mga sex games natin. Ako 'yung mahina, babae, sweet virgin nakataling naghihintay sa kanyang Lord na magtatakas sa kanya mula sa sadista niyang Master. Mga impresyon na 'yun parang peklat na mahirap tanggalin. Parang mga pasa sa katawan ko dahil sa ating mga laro. Oo nga. Mga laro 'yun. Mahusay akong artista. Hindi na ito laro ngayon. Hindi na ako umaarte.
ART: You needed a good fuck, I gave it to you.
LEA: (*Tatawa.*)
Who needed the good fuck? Remember, you are the one married to an undersized bore.
ART: Putang ina. Malandi ka.

(*Hahalikan si Lea. Hahagkan. Masimbuyong halik. Walang reaksyon si Lea.*)

LEA: (*Malamig.*)
Tapos ka na? Kung gusto mo pa, may isang gabi pa ako rito. Bukas pa naman ang alis ko.
(*Bubuksan ang blouse. Ipaasilip kay Art ang dibdib.*)

Ganyan ako magpakita ng gratitude. Bawian lang, hindi ba? Our lives have been intricately linked, one enhancing the other.

(Sa galit, sasampalin ni Art si Lea. Hindi kikibo si Lea, ngingiti lamang.)

Nakakalimutan mo, sanay ako sa mga parusa mo. Tapos ka na Professor Arturo Cortes. Tapos na ang pagsasadista mo sa akin. Tapos na rin ang career mo sa unibersidad.

ART: Tapos na kung tapos. Pero hindi ko palalampasin ito nang wala akong gagawin. Sisirain kita!

LEA: Gawin mo.

ART: Kung babagsak ako, isasama kita.

LEA: Kaya?

ART: Ang lakas ng loob mo. Pwede kong ibulgar ang mga deals mo rin dito. Sa bagay, sira na rin ako. Wala nang mawawala sa akin.

LEA: Magagawa mo kaya?

(Tatawa.)

Para ka palang bata.

ART: Dare me! Darating ang investigating team next week. Makikita ko si Javier. Babawiin niya ang rekomendasyon pagkatapos niyang mapakinggan ang sasabihin ko. Isasama kita sa basurahan.

LEA: *(Tatawa uli. Confident.)*

Kilala ko si Precy Javier. Actually, we've known each other for quite some time. She has her needs. I give them to her. Katulad ko, wala rin siyang asawa. Ayaw niya ng lalaki. May affair pa tayo, intimate na kami. She suggested na hiwalayan na kita. Pero sabi ko, h'wag muna. Hindi pa tama ang panahon. Not until now. Sige, subukan mo. Baka makinig siya sa iyo.

(Tahimik si Art. Sisindi ng sigarilyo si Lea. Hihitit ng malalim.)

Naaawa ako sa grupo niyo. Inutil kayo. Bulgar kasi kayong kumilos. Garapal. Bumalik ka na sa asawa mo. May gamit pa rin siya sa iyo. She can offer you some of her sympathies.

(Hihithit, bubuga, relaxed.)

Don't worry about me. I'm going places.

(Lalapit kay Art. Hahalikan siya sa labi. Walang kibo si Art.)

Sampalin mo pa ako, gusto mo? Nasa mood akong makipaglaro sa iyo ngayon.

(Itatapon ang sigarilyo sa sahog. Aapakan upang patayin ang sindi.)

Ayaw mo? Sige. Aalis na ako. Late na e. Marami pa akong gagawin.

(Ibubutones ang blouse. Magdadala ng bag. Tutungong pinto, titigil.)

Maraming opening sa Mondragon. Mag-mekaniko ka na rin, magtinda ng cosmetics o kaya Tupperware. Paki-lock ng office paglabas mo.

(Lalabas. Susundan ng tingin ni Art. Unti-unting didilim.)

Wakas